

СЕКЦІЯ 3. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. SCHOOL EDUCATION

Коршевнюк Т. В.,

УДК 372.854

канд. пед. наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник відділу

біологічної, хімічної та фізичної освіти,

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

СОЦІОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЄКТУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ХІМІЇ В 8–9 КЛАСАХ

Реформування базової середньої освіти на засадах компетентнісного підходу актуалізує проблему проєктування змісту навчання хімії в 8–9 класах. Сучасні освітні трансформації навчання учнівства Нової української школи потребують виходу за межі суто академічної структури навчального матеріалу та переосмислення його функцій, спрямовуючи навчання на розуміння учнівством реального світу, прийняття обґрунтованих рішень і розв’язання життєвих проблем відповідно до соціальних запитів і психолого-вікових особливостей підлітків. Ефективною методологічною основою для розв’язання цієї проблеми виступає соціоцентрований підхід, який орієнтує базову середню хімічну освіту на реальні суспільні потреби, соціально значущий контекст, формування в учнів здатності й готовності учнів до свідомого вибору та відповідальної діяльності.

Теоретичним підґрунтям соціоцентрованого підходу є ідея навчання через діяльність, пов’язану з реальними соціальними ситуаціями [7], концепція культурної зумовленості пізнання [6], положення теорії соціального наочіння про формування переконань і моделей поведінки через спостереження й практику в соціальному контексті [5]. В українській дидактиці ідеї соціальної та особистісної значущості змісту освіти розвинено в межах компетентнісного підходу [2]. Узагальнення цих ідей дозволило зробити такі висновки. По-перше, соціоцентрований підхід у проєктуванні змісту навчання хімії передбачає не пристосування готового предметного матеріалу до життєвих прикладів, а зворотну логіку: відбір і структурування змісту від соціально значущої проблеми (здоров’я, безпека, довкілля, технології, професійний вибір) до відповідних предметних знань і вмінь. По-друге, у проєктуванні змісту навчання хімії в 8–9

класах на засадах соціоцентрованого підходу засадничими є наукові положення: соціальна значущість змісту, контекстуалізація, інтеграція складників змісту, відповідність діяльнісним і ціннісним аспектам природничої освіти згідно Державного стандарту базової середньої освіти.

Положення про соціальну значущість: відбір знаннєвого й діяльнісного складників змісту здійснюється з урахуванням їхньої значення для аналізу і розв’язання реальних життєвих ситуацій (наприклад, якість води, безпека використання засобів побутової хімії, склад продуктів харчування). Положення про контекстуалізацію: хімічні поняття вводяться не ізольовано, а в контексті соціальних проблем чи практичних ситуацій, що надає їм особистісної значущості для учнів. Положення про інтеграцію змісту: інтеграції особистісного, профорієнтаційного та компетентнісного складників змісту, що передбачає поєднання предметних знань з розвитком рефлексивних умінь, самостійності, відповідального ставлення до здоров’я і довкілля, а також ознайомлення з хімією як основою професій у різних сферах (медицина, фармація, екологія, матеріалознавство, енергетика тощо). Положення про відповідність Держстандарту: узгодженість змісту з чотирма групами результатів природничої освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (2020): пізнання світу засобами дослідження, опрацювання інформації, усвідомлення закономірностей природи й ролі науки, розвиток мислення та досвіду розв’язання проблем, зокрема у співпраці [1]. Саме узгодженість цих чотирьох груп результатів із соціально орієнтованим змістом є критерієм якості модельної навчальної програми чи підручника.

Оптимальну реалізацію окреслених положень демонструють чинні підручники хімії авторок О. Г. Ярошенко і Т. В. Коршевнік [3, 4]. З дидактичної точки зору зміст цих підручників відібрано й вибудовано за логікою переходу від життєвого досвіду учня до наукового узагальнення: хімічні поняття розкриваються через соціально значущі контексти (речовини й матеріали повсякденного вжитку, як-от побутову хімію, гігієнічні і лікарські засоби, харчові продукти, якість води й повітря, хімічну безпеку, сучасні матеріали й технології), що забезпечує особистісну вмотивованість вивчення навчального предмета "Хімія" і водночас цілісність наукової картини світу. З методичної точки зору апарат підручників поєднує проблемні запитання й ситуації, практико-орієнтовані завдання, кейси з реального життя, міні-дослідження та рубрики для рефлексії, самооцінювання і взаємооцінювання, що уможливорює організацію групової, диференційованої та проектної діяльності учнів. Це розширює функції підручника: він є не лише джерелом предметної інформації, а й засобом організації навчальної діяльності, перспективу і значущість якої усвідомлюють здобувачі освіти.

Зазначені підручники увиразнює орієнтованість на одночасне досягнення категорій результатів, які в теорії та методиці навчання хімії здебільшого розглядають окремо. По-перше, особистісний розвиток учня: завдання на рефлексію, самооцінювання й прийняття обґрунтованих рішень у змодельованих життєвих ситуаціях формують у підлітка вміння усвідомлювати власну навчальну діяльність і нести відповідальність за неї. По-друге, профорієнтація і кар'єрна спрямованість: зміст підручників системно вводить учнівство в коло професій, пов'язаних із хімією, показуючи застосування хімічних знань у медицині, харчовій промисловості, екологічному моніторингу, виробництві матеріалів, що відповідає завданню усвідомленого кар'єрного самовизначення в базовій школі. По-третє, досягнення всіх груп результатів природничої освітньої галузі Державного стандарту: дослідницькі та практичні завдання формують уміння досліджувати, робота з текстами, графіками й даними, моделями, відеоматеріалами й симуляціями – уміння опрацьовувати, презентувати й використовувати інформацію; аналіз соціально значущих проблем забезпечує усвідомлення закономірностей природи й ролі науки; групова, проєктна та рефлексивна діяльність сприяють розвитку вміння аргументувати, приймати рішення та розв'язувати проблеми індивідуально та у співпраці. Таке поєднання результатів засвідчує, що підручники О. Г. Ярошенко і Т. В. Коршевніук системно реалізують соціоцентрований підхід на рівні відбору та структурування змісту, конструювання ефективного методичного апарату.

Отже, соціоцентрований підхід є методологічно обґрунтованою основою проєктування змісту навчання хімії в 8–9 класах, оскільки дає змогу узгодити відбір предметного матеріалу із соціальними запитами, віковими потребами підлітків і вимогами Державного стандарту. Підручники хімії для 8 і 9 класів авторок О. Г. Ярошенко і Т. В. Коршевніук є прикладом оптимальної реалізації цього підходу: вони забезпечують одночасне досягнення особистісного розвитку учнів і повного спектра груп результатів навчання, визначених стандартом, наділені потенціалом формування кар'єрної спрямованості учнівства базової школи. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні критеріїв і процедур оцінювання ступеня соціоцентрованості змісту підручників хімії для здобувачів базової середньої і профільної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

2. Пометун О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
3. Ярошенко О. Г., Коршевніук Т. В. Хімія : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ "Оріон", 2025. 256 с.
4. Ярошенко О. Г., Коршевніук Т. В. Хімія : підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ "Оріон", 2026. 272 с.
5. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1986. 617 p.
6. Bruner J. The Culture of Education. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1996. 224 p.
7. Dewey J. Experience and Education. New York : Macmillan, 1938. 116 p.